

Jung Károly

DÉLSZLÁV ADATOK A HÁZASSÁGI SZERZŐDÉSEK ÉS HOZOMÁNYLEVELEK EGYBEVETŐ VIZSGÁLATÁHOZ

„Az a meggyőződésünk, hogy értékes néprajzi, kultúrtörténeti haszon származna abból, ha megismerhetnénk a szomszéd népek jogi népszokásait, ha összehasonlítanánk azokat a magyar szokásokkal.”

Tárkány Szücs Ernő

Az alábbiakban a jogi népszokások vizsgálatának egyik kérdésköréhez szeretnénk hozzájárulni néhány korai délszláv, közelebbről katori (középkori latin nevén Cathar, olasz nevén Cattaro) és hercegnovi – mindkettő a mai Crna Gora-i (montenegrói), tehát dél-adriai tengerparton – összehasonlító adat ismertetésével, amelynek bizonyára örült volna megboldogult kollégánk, Tárkány Szücs Ernő, aki a halála előtti években kimerítően foglalkozott a magyar házassági vagyoni jog problematikájával,¹ s nem titkolta abbéli szándékát sem, hogy majdan megírja az európai jogszokások összehasonlító kézikönyvét. A házassági vagyoni jog, s ezen belül is a házassági szerződések és a mőringolás kérdése történetileg ma még a magyar adatok tükrében sem tisztázódott eléggé, bár elmondható, hogy Mándoky László évtizedekkel ezelőtti adatközlései és elemzései², valamint Tárkány Szücs Ernő összefoglaló szándékú tanulmányai és könyvei³ után a jugoszláviai magyar néprajzkutatás is hozzájárult adatközléseivel és néhány újabb szempont felvetésével a kérdés jobb megvilágításához.⁴ Igen nagy levéltári szöveganyag áll ma már a kutatás rendelkezésére, s bizonyára igen sok lappang még feltáratlanul az áttekintetlen levéltári iratanyagban, csupán egy olyan, jogilag is megfelelően képzett néprajzkutatóra lenne szükség, aki Tárkány Szücs Ernő munkáját folytatva elkészítené a kérdés összehasonlító vizsgálatát.

A délszláv néprajzi irodalomban a *hozomány* (miraz, prćija – dos jelentésben) kérdésével összefoglalóan Tihomir Đorđević foglalkozott először, több mint fél évszázaddal ezelőtt megjelent tanulmányában.⁵ A viszonylag rövid munka nem tér ki az írott házassági szerződések, illetőleg *hozománylevelek* kérdéskörére, tehát a házassági vagyoni jognak íratlan formáit taglalja. Levél-

tári kutatások alapján csak jóval később, az ötvenes és hatvanas években tettek közzé úgynevezett *hozományszerződések*et (mirazni ugovor, carta dotale), amelyek aztán lehetőséget kínáltak arra, hogy a kutatók a kérdésben elmélyedjenek.⁶ Nincs azonban tudomásunk arról, hogy ez megtörtént volna.

A délszláv néprajzi irodalom időszaki kiadványainak, kisszámú bibliográfiáinak áttanulmányozása alapján azt vagyunk kénytelenek megállapítani ebben a pillanatban, hogy az alább áttekintendő néhány dolgozat és könyvfejezet mellett a kérdéskör ismertetésekor egyéb irodalomra nincs mód támaszkodni.⁷ Pedig a problematika igen érdekes, hisz a tengermelléki (kotori és hercegnovi) délszláv adatok alapján véve egy középkori városszabályzat (Statuta civitatis Cathari, nyomtatásban megjelent Velencében, 1616-ban), majd a Velencei Respublika térhódításának következtében a XVI. és XVII. századtól kezdődően alkalmazott jogszabályozás folyamánként honosodtak meg a déli tengermellék katolikus délszláv, majd pravoszláv lakossága körében is. A házassági vagyoni jog írott formáinak szabályozása és meghonosítása tehát az adott területen önmagában is igen izgalmas komparatív téma lehetne, annál is inkább, mert az említett korábbi városi jogkönyvre vezethető vissza.

A mai Kotor (latin nevén Cathar, olasz nevén Cattaro) régi katolikus lakosságának házassági vagyoni jogi kérdéseivel Špiro Kulišić foglalkozott több ízben is.⁸ Etnológiai áttekintésében elemezte többek között az úgynevezett kotori városszabályzatot (Statuta civitatis Cathari), amely egyebek mellett ezt a kérdést is szabályozta. Kulišićnak azonban módjában állt Ilija Sindik alapos történeti filológiával írt művére hivatkozni, amelyben Cathar városának szabályzatát és a város jogi és közigazgatási rendszerét elemzi. Elemzésének, illetve ismertetésének az a része fontos számunkra (s ezt használta Kulišić is), amely a házassági vagyoni jogra vonatkozik, s amely voltaképpen összefoglalva tartalmazza a legfontosabb szabályokat.⁹ Kulišić Ivan Sindikre is hivatkozva megállapította, hogy a levéltári anyagban igen nagy számú hozományszerződés (hozománylevél) maradt fenn napjainkig, főleg a XV., XVI. és XVII. századból, a hozomány írásba foglalásának szokása pedig – nyilvánvalóan az említett városszabályzat folyamánként – egészen a XIX. századig fennmaradt. Dokumentumokkal bizonyítható, hogy a hozományszerződés (vagy hozománylevél) írásba foglalását kötelező érvénnyel írta elő a közigazgatás már legalább a XVI. század legelején, de talán korábban is. Nem kétséges tehát, hogy a kotori vagy cattarói hozománylevelek megjelenésében és hosszú évszázadok során való fennmaradásában és alkalmazásában az alászállott kultúrjavak elmélete találhat magának bizonyító anyagot¹⁰, emellett azonban számolni kell a város (jog)szokásaival is, amelyekre Špiro Kulišić külön is utal.¹¹ A XVI. és XVII. századi dokumentumok alapján megállapítható, hogy a Cattaróba beköltöző montenegrói és hercegovinai lakosság is átveszi és alkalmazza a hozománylevél kiállításának és hitelesítésének szokását.

Ezek a házassági vagyoni jogot szabályozó hozománylevelek olasz nyelven íródtak, s Kulišić nem közli őket sem eredetiben, sem pedig szerbhorvát fordításban, hanem kivonatossan ismerteti közülük azokat, amelyeknek szerződő felei nevük alapján délszlávoknak tekinthetőek. Éppen ezért viszonylag kevés szokásjogi vonatkozás hámozható ki belőlük.

A hozománylevelet az újdonsült férj állította ki mintegy írásos elismeréséül annak, hogy apósától mit kapott, illetőleg mit vett át felesége hozománya fejében. A dokumentumok pénzt, bűtort és ruhaneműt emlegetnek, mindig megadva az egész hozomány teljes értékét, ami kétségbevonhatatlanul arra utal, hogy a hozomány értékét hiteles dokumentum rögzítette arra az esetre, ha azt vissza kellett származtatni akár a feleségnek, a gyerekeknek vagy pedig a feleség hozzátartozóinak. A dolgozat nem ismerteti azokat a körülményeket, amelyeknek során a hozomány visszaszármazott, az ugyanis írásba foglaltatott a Statuta civitatis Cathari megfelelő paragrafusaiban.¹² Mindebből arra lehet következtetni, hogy – s ezt bizonyíthatják a később ismertetendő hercegnovi szerződések – is, hogy a hozomány (miraz, prćija) gyarapította ugyan az új házaspár vagyont, a férj rendelkezett vele, ugyanakkor azonban keze vonásával és teljes vagyonával szavatolta, hogy a szabályzat rendelkezéseinek megfelelően, szükség esetén hiánytalanul visszaszármaztatja. Kulišić kivonatai alapján kihámozható a *võülmenés*¹³ néhány esete is: az újdonsült férj a feleség hozományához csak úgy jutott hozzá, ha az anyósához költözött és annak birtokát is megművelte.¹⁴ Kulišić igen szűkszavú kivonatos adatközlése egyéb vonatkozások kihámozására nem ad módot.

Kulišić után Petar Šerović kutatott a Boka Kotorska-i levéltári anyagban, s egyéb dokumentumok mellett XVIII. századi hozományleveleket is közzétett.¹⁵ Szerbhorvát nyelvű dokumentumokról van szó, amelyek teljes szövegükben betűhíven olvashatók, megfelelő értelmezésekkel és magyarázatokkal. Külön nyeresége ennek az adatközlésnek, hogy a korábbi századok anyagából már megismert olasz elnevezés (*carta dotale*) mellett itt olvasható a dokumentum szerb elnevezése is: *kniga o(d) prćie*, vagyis hozománylevél.¹⁶ Tartalmi tekintetben ezek a szövegek is azt mutatják, amit a Kulišić-féle kivonatokból már megismerhettünk: nevével szerepel benne az apa, aki a hozományt kiadja, a leánya, akinek adja, az átadott nevek lajstroma, továbbá az adományozó, valamint az átvevő fél aláírása és a tanúk hitelesítő aláírása. Jogi vonatkozásban nem lényegtelen, hogy az apa minden esetben kijelenti: *a lányának adja a lajstromozott hozományt*, a veje pedig aláírásával igazolja, hogy átvette apósától a megnevezett javakat.

Ezek az adatok már azt mutatják, hogy a XVIII. században a hozománylevelet az adományozó, tehát a menyecske apja, állíttatja ki, s a vő is aláírja. Nem találjuk meg viszont bennük azt a szövegrészt, amelyben a vő elismeri és szavatolja a hozomány visszaszármaztatását szükség esetén. (Érdekes módon Šerović nem hivatkozik Kulišić dolgozatára, amely ugyanabban az évkönyvben jelent meg pár esztendővel korábban, s ugyanarra a területre vonatkozó problematikát tárgyaló anyagot közöl. Kulišić szűkszavúsága azt sem teszi lehetővé, hogy a nála emlegetett *ellenhozomány*¹⁷ (protivmiraz, olaszul *contradote*) jogszokásbeli mivoltát közelebbről megismerhesse az olvasó.)

A hitelesített hozománylevelek kérdésével kapcsolatos harmadik fontos közlés ugyancsak a belgrádi Néprajzi Múzeum Értesítőjében jelent meg¹⁸, s a Kotorhoz földrajzilag közel eső Hercegnovi XVIII. századi házassági vagyoni szokásaiba nyújt igen jó betekintést. Hercegnovi a XVII. század végén, 1687-ben került a Velencei Köztársaság fennhatósága alá, a hozomány doku-

mentumba való foglalásának kötelezettsége és szokása tehát ettől az időtől datálódik. Kotor esetében katolikus lakosság jogszokásairól beszélhetett Špiro Kulišić, arról a lakosságéről, amely a középkortól a XIX. század végére gyakorlatilag elszlávosodott,¹⁹ Hercegnovi esetében viszont már a jelentős szláv lakosság körében honosodott meg a hozománylevél íratásának szokása. Főntebb láttuk, hogy Kotorban is előfordultak már a XVIII. században szláv nyelven írt hozománylevelek, ugyanebben az időben Hercegnoviban ugyancsak jelentős számú ilyen levél keletkezett és maradt fenn a levéltári anyagban. Marija Crnić kutatásai szerint a legkorábbi 1695-ből származik, s régi cirillikával jegyezték fel. Mindebből az a következtetés vonható le, hogy a hozomány írásba foglalása és hitelesítése a Velencei Köztársaság érdekszférájának ezen a részén semmiképpen sem korlátozódott csupán a katolikus felekezeti részben szláv lakosságra, hanem kiterjedt a pravoszlávokra is. Mint majd látni fogjuk, ezeknek a házasságleveleknek alapvető funkciója a kiházásított lány (esetenként: újból férjhezmenő özvegyasszony) vagyoni biztonságának szavatolása volt arra az esetre, ha a férj netán elhalálozott. Ha viszont a feleség halálozott volna előbb el, akkor a hozomány visszaszármaztatását szavolta a házasságból származó gyerekeknek, ezek hiánya esetében az asszony rokonságának. Marija Crnić dolgozata a dokumentumok mellett elemzést is tartalmaz, s annak alapján voltaképpen jól rekonstruálható a hozománylevelek tartalma, szerepe és fontossága a kor jogszokásainak rendszerében – természetesen az adott városra és környékére vonatkoztatva. A főntebb emlegetett kotori adatok pedig alátámasztják és kiegészítik dokumentumait, tehát a középkori városszabályzattól kezdve a velencei uralom időszakán keresztül egészen a XIX. század végéig fennmaradó jogszokásról van szó. Röviden összefoglalva tehát a problematika így mutatható be:

1. Cathar (Cattaro, majd Kotor) városának szabályzata már a XVI. században megfogalmazta a hozománnyal kapcsolatos rendelkezéseket. Bár a latin szöveg a hozomány szóra a *dos* kifejezést tartalmazza, ugyanazt, amelyet a *Tripartitum* is,²⁰ látni fogjuk, hogy tartalmilag nem felel meg annak.

2. A *miraz* és *prćija* kifejezések fordítására éppen ezért a magyar *hozomány* szót használjuk, mert úgy véljük, hogy tartalmi tekintetben annak felel meg leginkább.

3. A hozomány e szabályzat értelmében azokat az ingóságokat, ritkább esetben ingatlant, még ritkábban anyagiakat jelentette, amelyekkel a menyasszony, házasságra lépésekor, a közös vagyont gyarapította. A szabályzat a hozomány volumenét nem határozta meg, azt a szerződő felekre bízta.

4. A hozományt írásba foglalták: a hozománylevél (olasz nevén *carta dotale*, szerb nevén *knjiga od prćije*) íratása a házasságkötés előtt történt és két részt tartalmazott: az első részben a hozományt kiadó apa vagy fivér megnevezi a lányt, a vőlegényt, akihez férjhez adja, s lajstromba foglalja a hozományul adott javakat. Az irat második részében a vőlegény aláírásával igazolja az átvett javakat, s azokért egész vagyonával jótállást vállal.

5. A szabályzat arról is rendelkezett, hogy a házasság ideje alatt a hozományt a férj kezelte, de felesége esetleges halála után köteles volt visszaszolgáltatni a feleség gyermekeinek, ha ilyenek voltak, ha nem, akkor a felesége hozzátarto-

zóinak. Mindebből az következik, hogy a hozomány mindenképpen a feleség vagyonát képezte. Ha a férj halálozott volna el előbb, akkor a feleség jogot formált hozományára, s azt visszakaphatta, de megmaradhatott a közösen szerzett vagyonban is, ha úgy döntött, hogy nem kíván újra férjhez menni.

XVI. századi kotori hozománylevelek vizsgálatával és kivonatos közlésével – mint fentebb láthattuk – Špiro Kulišić arra a következtetésre jutott, hogy a városszabályzat rendelkezéseit a város katolikus lakossága megtartotta, s a dokumentumok annak szellemében írtak. A velencei fennhatóság megszűnése után, a XVI. század derekától is folytatódott azonban a hozománylevelek írásának gyakorlata, azt a XVIII. századi kotori dokumentumok bizonyítják, azzal, hogy az egyre dominánsabbá váló szláv lakosságelem kívánalmainak megfelelően már nem kizárólag olasz nyelven, hanem szerbül is. Marija Crnić dolgozatából pedig tudjuk, hogy nem csupán a kotori katolikus lakosság folytatta ezt a gyakorlatot, hanem vallásfelekezetre való tekintet nélkül például a hercegnovi pravoszláv lakosság is.

A XVIII. századi hercegnovi hozománylevelek szövegei is azt bizonyítják, hogy négyszáz esztendő után is alapjában véve a középkori városszabályzat szellemében történt a házassági vagyoni jogi kérdések megoldása, amelyeknek egyik fontos írásos dokumentuma éppen hozománylevelek formájában maradt fenn napjainkig.

Ha most végül a kérdéskör magyar analógiáit vizsgáljuk, akkor összehasonlítási alapul minden bizonnyal Werbőczy István Hármaskönyve kínálkozik,²¹ amelynek első kiadása ugyan nem kortársa a Statuta civitatis Catharinak, de alapjában véve a korábbi magyar szokásjog summázata. A Tripartitumban elsősorban az I. rész 93. szakasza foglalkozik a *dos* kérdésével, s mint a szövegből kitűnik, Werbőczynél ez a kifejezés két házassági vagyoni jogi fogalom egyesítéséből keletkezett: a *dos*, vagyis *hitbér* „nem egyéb, mint amit a feleségnek szüzessége vesztéséért és elhálásáért a férjnek javaiból adnak”.²²

A fentebb ismertetett középkori eredetű, s századokon át fennálló kotori és hercegnovi házassági vagyoni jogi szabályok, bár ugyancsak a *dos* kifejezést használják a *miraz*, *prčija*, vagyis a *hozomány* megjelölésére, tartalmilag mégsem azonosak azzal a hitbérrel, amelyet a Hármaskönyvben láttunk. Ez a városszabályzat, valamint a később is évszázadokig fennmaradó írásos gyakorlat nem tartalmaz olyan rendelkezéseket, amelyek a feleségnek szüzessége elvesztéséért és a házassági kötelesség teljesítése fejében külön hitbért szavatolnának. Mindez arra látszik utalni, hogy a Hármaskönyv a *dos* egy későbbi értelmezését kodifikálta, ezzel szemben a középkori Cathar és a későbbi Cattaro és Kotor, valamint Hercegnovi jogi szokásgyakorlata ennek a kifejezésnek eredeti jelentését őrizte meg.

A magyar művelődéstörténeti és házassági vagyoni jogi irodalomban azonban nem ismeretlen teljesen a *dos* szónak ez a jelentése sem. Weichhart Gabriella számol be arról, hogy „kivételesen a *dos* kifejezéssel élnek akkor is, amikor hozományról van szó”.²³ Ezt mindenestre ritka kivételnek tekinti, s megállapítja, hogy ebben az esetben a szót ókori értelemben használják.²⁴ Ez a megállapítás összhangban van Ilija Sindik megfigyelésével, aki úgy találja, hogy a kotori városszabályzat házassági vagyoni jogi rendelkezései voltaképpen köz-

vetlenül vezethetők vissza a bizánci jogelvekhez, vagyis a Codex Justinianus szövegéhez.²⁵

Bizonyos mérvű egybevetésre nyújt lehetőséget az a kivonat, amelyet Špiro Kulišić közöl 1600-ból. Ebből megtudjuk, hogy egy Jurilović nevű férfiú a raškai Cuca leánya Vesela hozománya fejében 200 perpert vett át. Mivel a hozományt nem biztosította, *ellenhozomány* (az olasz szövegben: per nome di contradote) fejében maga is 200 perpert adott, s a 400 perpernyi összeget saját teljes vagyonával szavatolja.²⁶ Hasonló vagy teljesen azonos házassági vagyoni jogi szokásról ugyancsak Weichhart Gabriella számol be a magyar nemesi hagyományban: „Wesselényi Istvánnak úgy első, mint második feleségével kötött házassági szerződésében *contrados*ról olvashatunk. Az említett esetben ezalatt vagy jegyajándékot vagy a hozomány biztosítására lekötött vagyont kell érteni.”²⁷ A délszláv és magyar példa egyébként korban is tökéletesen egybeesik, mindkettő a XVII. század legelejéről datálódik.

Nem tartozik ugyan dolgozatunk közvetlen kérdéskörébe, mégis el lehet gondolkozni azon, hogy az ismertetett tenger melléki házassági vagyoni jogi szokásrendben miért nem mutathatók ki az írott hitbér, magyar népi elnevezés szerint *móring* nyomai. Mivel a lakodalmi hajnali mosdatás magyar és délszláv szokáskörének vizsgálata során foglalkoztunk az elhálás, vagyis a menyasszony szüzessége elvesztésének kérdésével,²⁸ úgy tűnik, a kérdés megválaszolható.

A délszláv lakodalmi szokásrend archaikus változataiban az első éjszaka elhálásának joga korántsem mindig a vőlegényt illette meg, hanem egyes lakodalmi tisztviselő(ke)t. A montenegrói lakodalmi szokások archaikus elemeit vizsgálva Jovan Vukmanović arról számolt be, hogy még századunk húszas-harmincas éveiben is gyakorolták a jus primae noctist a mai Crna Gora területén.²⁹ A kérdéskör kényes voltából következik, hogy alaposabb feldolgozása nincs, a vonatkozó adatokat eldugott lapalji jegyzetekből, terjedelmes lakodalmi leírásokból lehet csak kihámozni – vagy inkább megsejteni.³⁰ Teljességgel érthető, hogy az első éjszaka elhálásának átengedése, vagy a szokásrend által szankcionált átengedési kényszere aligha egyeztethető össze a mai erkölcsi ízléssel és szemlélettel. Ez nem jelentheti azonban azt, hogy a tudományos kutatás nem veheti tudomásul és nem számolhat vele.

Ezekből az adatokból kiindulva megmagyarázhatónak látszik, hogy a dos az érintett terület (a montenegrói tenger mellék) jogszokásrendjében nem lehetett az a hitbér, amelyet „a feleségnek szüzessége vesztéséért és elhálásaért a férjnek javaiból adnak”, ahogy a Tripartitumban – a magyar szokásjogi hagyomány alapján – Werbőczy István megállapította.

Mindettől függetlenül azonban a Codex Justinianusra visszavezethető katori és hercegnovi házassági vagyoni jogi rendelkezések és a belőlük kialakult jogszokások a házasságra lépő nő anyagi biztonságát voltak hivatva szavatolni a férjek esetleges kisémmiző lépéseivel szemben, s ezt a célt szolgálta a városi jogból származó rendelkezés is, hogy a hozománylevelbe foglalt javakat a férj nem idegeníthette vagy zálogosíthatta el. Ugyanakkor a házasságból származó utódok érdekeit is szem előtt tartották, mert az anya halála esetén a hozományt teljes egészében ők örökölték.

S végül nem érdektelen művelődéstörténeti vonatkozás az sem, hogy a montenegrói tenger melléki hozománylevelek jól dokumentálják az adott korok viselet- és lakáskultúráját is, hisz a felsorolásból jól rekonstruálható az egyes rétegek vagyoni állapota, s az a hagyomány, hogy milyen használati tárgyakkal házasították ki a férjhezmenő lányokat, esetenként az özvegyasszonyokat. A délszláv művelődéstörténeti kutatás tehát ezeket az írott dokumentumokat ugyanolyan jól használhatja, mint a magyar kutatás Radvánszky Béla méltán becsült, s nemrégiben újra közreadott dokumentumgyűjteményét és elemzéseit.³¹

Jegyzetek

- ¹ Vö.: Tárkány Szűcs Ernő 1980. Különösen 139–150. Tárkány Szűcs Ernő 1981. 349–366. Tárkány Szűcs Ernő 1984. 224–225.
- ² Vö.: Mándoky László 1961. Mándoky László 1965. Mándoky László 1972.
- ³ Lásd az 1. jegyzetben hivatkozott műveket.
- ⁴ Lásd: Jung Károly 1984. Jung Károly 1985. Továbbá: Lábadi Károly 1985a. és Lábadi Károly 1985b. Az utóbbi megjelent 1986 decembere után.
- ⁵ Đorđević, Tihomir R. 1931a.
- ⁶ Vö.: Kulišić, Špiro 1957. Šerović, Petar D. 1961. 107–112. Crnić, Marija 1963.
- ⁷ A házassági szokások eddig legteljesebb délszláv bibliográfiájában sem található használható adat. Vö.: Kajmaković, R.–Kostić, P. 1961.
- ⁸ Vö.: Kulišić, Špiro 1953. és Kulišić, Špiro 1957.
- ⁹ Lásd: Sindik, Ilija 1950. A házassági vagyonjoggal kapcsolatban: 128–131. Nem érdektelen megjegyezni, hogy a város zűrzavaros középkori történelme során – a velencei uralomtól tartva – 1371-ben önként vetette magát alá Nagy Lajos magyar király uralmának. A sors azonban bekövetkezett: hét esztendő múlva már a velencei oroszlanos lobogó lengett Cattaro városa fölött is.
- ¹⁰ Vö.: Bausinger, Hermann 1982.
- ¹¹ Kulišić, Špiro 1957. 81.
- ¹² Lásd: Sindik, Ilija 1950. 130–131.
- ¹³ A délszláv terminológia szerint *domazetstvo*. A kérdést áttekintette: Đorđević, Tihomir R. 1931b.
- ¹⁴ Kulišić, Špiro 1957. 82.
- ¹⁵ Vö.: Šerović, Petar D. 1961. 107–112.
- ¹⁶ Šerović, Petar D. 1961. 108.
- ¹⁷ Kulišić, Špiro 1957. 81–82.
- ¹⁸ Crnić, Marija 1963.
- ¹⁹ Vö.: Sindik, Ilija 1950. 36–41.
- ²⁰ Vö.: Werbőczy István 1894. 129–130. A kérdéses adatokat az I. rész 93. címe tartalmazza.
- ²¹ Werbőczy István 1894.
- ²² Lásd a 20. jegyzet adatait.
- ²³ Weichhart Gabriella 1911. 38.
- ²⁴ Ugyanott.
- ²⁵ Vö.: Sindik, Ilija 1950. 130–131.
- ²⁶ Kulišić, Špiro 1957. 81–82.

- ²⁷ Weichhart Gabriella 1911. 37.
²⁸ Vö.: Jung Károly 1982.
²⁹ Vö.: Vukmanović, Jovan 1965.
³⁰ A jus primae noctis kérdésével kapcsolatban eldugva fontos adatok találhatóak: Kulišić, Špiro 1958. 89. 37. jegyzet. A kérdés legkorábbi adatai valószínűleg Alberto Fortis híres dalmáciai útleírásában (Viaggio in Dalmazia) találhatóak. Első kiadása: 1774. Teljes horvátszerb kiadása: Fortis, Alberto 1984.
³¹ Vö.: Radvánszky Béla 1879–1896.

Irodalom

- BAUSINGER, Hermann**
 1982 A folklór és az alászállt műveltségi javak. In: Az újrarajzolt kép. *Folkloristica* 7. Budapest. 97–113.
- CRNIC, Marija**
 1963 Prčija po dokumentima iz hercegovskog arhiva. *Glasnik Etnografskog muzeja* Beograd 26. 283–294.
- FORTIS, Alberto**
 1984 *Put po Dalmaciji*. Priredio Josip Bratulić. Zagreb.
- ĐORĐEVIĆ, Tihomir R.**
 1931a Miraz. In: *Naš narodni život* 4. Beograd. 38–46.
 1931b Domazetstvo. In: *Naš narodni život* 4. Beograd. 76–81.
- JUNG Károly**
 1982 A hajnali mosdatás kérdéséhez. *Hid* 2. 486–504.
 1984 Morgengabe, móríng, hitbér. *Magyar Szó*. XI. 10. 15.
 1985 Bács-Bodrog vármegyei mórínglevelek a Vajdasági Levéltárból. *Létünk* 2. 259–272.
- KAJMAKOVIĆ, R.–KOSTIĆ, P.**
 1961 Bibliografija ženidbenih običaja. *Glasnik Etnografskog muzeja* Beograd 24. 153–176.
- KULIŠIĆ, Špiro**
 1953 *Etnološka istraživanja u Boki Kotorskoj*. Beograd.
 1957 Nekoliko podataka o običaju miraza. *Glasnik Etnografskog muzeja* Beograd 20. 81–83.
 1958 Iz putopisa Alberta Fortisa. *Glasnik Zemaljskog muzeja Sarajevo*. Etnologija 13. 77–97.
- LÁBADI Károly**
 1985a Ilyen egyezsége léptek. Kopácsi házassági szerződések. *Magyar Képes Újság*. Eszék. XII. 26. 17.
 1985b Kopácsi házassági szerződések. A Horvátországi Magyarok Szövetségének Évkönyve 7. Eszék. 233–255.
- MÁNDOKY László**
 1961 A siklósi reformátusok házassági szerződései. *Néprajzi Közlemények* VI. 1. 125–237.
 1965 A mohácsi reformátusok házassági szerződései (1790–1827). A Janus Pannonius Múzeum *Évkönyve* 1964. Pécs. 187–191.
 1972 A kölkedi reformátusok házassági kapcsolatai és házassági szerződései. A Janus Pannonius Múzeum *Évkönyve* 1971. Pécs. 279–285.

- RADVANSZKY Béla
1879–1896 *Magyar családélet és háztartás I–III.* Budapest.
- ŠEROVIĆ, Petar D.
1961 Prilozi za proučavanje narodnog života u Boki Kotorskoj u XVIII vijeku. *Glasnik Etnografskog muzeja* Beograd. 24. 107–126.
- SINDIK, Ilija
1950 *Komunalno uređenje Kotora od druge polovine XII do početka XV stoljeća.* Beograd.
- TÁRKÁNY SZÜCS Ernő
1980 A kézfogóval összefüggő jogi népszokások. *Népi Kultúra – Népi Társadalom XI–XII.* Budapest. 119–154.
1981 *Magyar jogi népszokások.* Budapest.
1984 Jogi népszokások hazánk területén. *Békési Élet* 2. 219–227.
- VUKMANOVIĆ, Jovan
1965 Arhaični elementi u crnogorskim svadbenim običajima. *Rad XII. Kongresa SUFJ u Celju.* Ljubljana 1968. 145–152.
- WEICHHART Gabriella
1911 *Keresztelő, házasság és temetés Magyarországon 1600–1630.* Budapest.
- WERBÓCZY István
1894 *Hármaskönyve.* Fordította Kolosvári Sándor és Óvári Kelemen. Budapest.

Rezime

Ženidbeni ugovori i mirazne isprave iz Boke Kotorske u svjetlu uporednih istraživanja

Na osnovu štampane građe u pojedinim jugoslovenskim etnološkim periodikama (vidi literaturu uz rad!) Autor daje pregled i analizu običajnopravne prakse prilikom sklapanja ženidbenih ugovora i sastavljanja miraznih isprava u Boki Kotorskoj, (Kotor i Herceg Novi) za period od XV do XVIII veka. Na osnovu citirane građe dolazi do zaključka da običajnoppravna praksa vuče svoje korene iz Kotorskog statuta (Statuta civitatis Cathari) koji je zabeležen u XV veku, a sama praksa sklapanja ženidbenih ugovora i sastavljanja miraznih isprava zadržava se i u XIX veku na tim prostorima. Komparacijom navedenih podataka iz Boke Kotorske sa odredbama Trojne knjige (Tripartitum) Istvana Verbecija (Werbóczy István), koja je zapisana u XVI veku u Budimu na osnovu starih zakona i žive običajnoppravne prakse u Ugarskoj, dolazi do zaključka, da postoje relevantne analogije, kao i bitne razlike između dve običajnoppravne prakse na crnogorskom Primorju i u Ugarskoj u navedenom vremenskom periodu. Bitna je razlika što je Kotorski statut zadržao izvorno značenje termina dos (miraz, prćija), kao neposredan nastavak vizantijskih pravnih principa (Codex Justinianus), dok je u Tripartitumu kodifikovano jedno kasnije značenje prćije, miraza. Rad ukazuje i na posebne značajke ženidbenih ugovora i miraznih isprava u Boki Kotorskoj i u Ugarskoj: ovi tekstovi sadrže dragocene pisane podatke za analizu nošnje i kulture odevanja u navedenom vremenskom periodu, kao i za analizu inventara predmeta i nameštaja u kući.

Summary

Marriage Contracts and Dowry Documents from Boka Kotorska in the Light of Comparative Investigations

On the basis of printed materials in some Yugoslav ethnologic periodicals (see subjoined literature!) the Author gives the review and analysis of the customary law practice on the occasion of entering into marriage contracts and compilation of dowry documents in Boka Kotorska (Kotor and Hercegnovi) for the period from the 15th to the 18th century. On the basis of the quoted materials the conclusion may be drawn that the customary law practice has the roots in the Statute of Kotor (*Statuta civitatis Cathari*), being recorded in the 15th century and the practice of entering into marriage contracts and of the compilation of dowry documents itself had been preserved on these areas in the 19th century, too. By the comparison of the quoted data from Boka Kotorska with the provisions of the *Tripartitum* of István Werbőczy being recorded in the 16th century in Buda on the basis of old laws and living customary law practice in Hungary, we arrive to the conclusion that relevant analogies, as well as essential differences exist between the two customary law practices on the Montenegrin seaside and in Hungary in the mentioned period of time. The principal difference is that the Statute of Kotor preserved the meaning of the expression "dos" (dowry, dower) as the direct continuation of the Byzantine legal principles (*Codex Justinianus*), while in the *Tripartitum* a later meaning of dower and dowry was codified. The work implies also the special features of the marriage contracts and dowry documents in Boka Kotorska and in Hungary: these texts contain valuable written data for the analysis of national costumes and dressing culture in the quoted period of time as well as for the analysis of the object and furniture inventory in the house.